

Jerzy Paśnik

doktor habilitowany nauk prawnych, profesor w Wydziale Humanistycznym
Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Puławsku
ORCID: 0000-0002-7835-0321

Idea państwa socjalnego w dokumentach programowych Prawa i Sprawiedliwości

Słowa kluczowe: państwo dobrobytu, państwo socjalne, dokumenty programowe

1. Zagadnienia wstępne

1.1. Geneza i rozwój idei państwa dobrobytu

Państwo dobrobytu (*welfare state*) jako instytucja społeczno-socjalna jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, które we właściwy dla nich sposób opisują zarówno jego genezę, istotę, jak i rodzaje oraz uwarunkowania.

Rozpatrując genezę tej instytucji, można w ujęciu chronologicznym wyróżnić trzy etapy jego funkcjonowania.

Pierwszy to stworzenie jej podstaw poprzez wprowadzenie w latach 80. XIX w. ubezpieczenia społecznego przez Ottona Bismarcka w Niemczech oraz przez Eduarda Taaffe'a w Austrii¹.

Etap drugi, to zaproponowana w 1942 r. przez Williama Beveridge'a w raporcie zatytułowanym *Social Insurance and Allied Services* zmiana dotychczasowej koncepcji zabezpieczenia społecznego, obejmującego nie tylko zagwarantowanie minimalnego dochodu, ale również modyfikację istniejących systemów ochrony zdrowia oraz emerytur i rent oraz zapewnienie środków ich finansowania, a także na wypadek bezrobocia oraz zdarzeń losowych².

Rozwiązania te zostały wdrożone przede wszystkim w Europie i USA, a ich rozwinięcie w poszczególnych państwach dały asumpt Gøstowi Esping-Andersonowi do wyodrębnienia trzech podstawowych modeli państwa dobrobytu, tj.:

- liberalnego, zastosowanego przede wszystkim w USA i dla którego kryterium jest dochód, a świadczenia są kierowane do najbardziej potrzebujących;

¹ Szerzej M. Grandner, *Conservative Socials Politics in Austria*, Austrian History Yearbook 1996, s. 77–107.

² <https://sourcebooks.fordham.edu/mod/1942beveridge.asp> (dostęp: 10.12.2025 r.).

- konserwatywnego, właściwego dla tradycji niemieckiej, zabezpieczającego przed ryzykiem w formie ubezpieczenia społecznego, a w którym świadczenia związane są z zatrudnieniem i regulowane w ramach solidaryzmu społecznego pracowników i pracodawcy;
- socjaldemokratycznego, charakterystycznego głównie dla państw skandynawskich i gwarantującego powszechny dostęp do świadczeń socjalnych, których podstawową część stanowią usługi społeczne³.

Zachodzące pod koniec XX w. zmiany gospodarcze, spowodowane z jednej strony globalizacją⁴ i powrotem doktryny liberalnej⁵, a z drugiej kryzysem gospodarczym w latach 2007–2009, w czym dopatrywano się skutków wdrażania założeń państwa dobrobytu⁶, spowodowały istotną rewizję dotychczasowych założeń jego funkcjonowania przez pryzmat czynników ekonomicznych, określających poziom wzrostu gospodarczego⁷.

1.2. Podstawowe komponenty istoty państwa dobrobytu

Złożoność istoty państwa dobrobytu spowodowała, że poszczególne dyscypliny nauk społecznych wypracowały własne definicje. I tak:

- w politologii jest to kategoria konsensusu socjaldemokratycznego, zakładająca długofalowe korygowanie przez państwo, przy pomocy mechanizmów politycznych i administracyjnych, działania sił rynkowych, mające na względzie interes i bezpieczeństwo ekonomiczne, a jego elementami są:
 - równe prawa w korzystaniu z usług socjalnych,
 - ochrona socjalna każdego, kto znalazł się w trudnej sytuacji,
 - zapewnienie minimalnego dochodu⁸;
- w ujęciu socjologicznym jest to termin dla opisu sytuacji, gdy państwo ponosi główną odpowiedzialność za zapewnienie minimalnego poziomu życia za pośrednictwem systemów społecznych, oferujących dobra, zaspokajających podstawowe potrzeby mieszkaniowe, zdrowotne i finansowe⁹;

³ G. Esping-Andersen, *Trzy światy kapitalistycznego państwa dobrobytu*, Warszawa 2010, s. 58–63. Należy jednak podkreślić, że zawarta w pracy typologia była punktem wyjścia do wyodrębnienia dalszych modeli państwa dobrobytu – zob. np. S. Golinowska, *Modele polityki społecznej w Polsce i Europie na początku XXI wieku*, Warszawa 2018, s. 19–21 i powołaną tam literaturę.

⁴ Zob. np. S. Czech, *Państwo dobrobytu a proces globalizacji gospodarczej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2010/113, s. 142–144.

⁵ Por. R. Kowalski, *Mity wokół liberalnego państwa dobrobytu*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011/168, s. 316–324.

⁶ Tak np. M. Tanner, *Państwo opiekuńcze jako piramida finansowa* [w:] T. Palmer, *Państwo opiekuńcze – kosztowne złudzenie*, Warszawa 2014, s. 147–154.

⁷ M. Radzikowski, *Welfare state, czyli co* [w:] *Welfare state – państwo socjalne. Zagadki ekspansji*, red. M. Radzikowski, Warszawa 2020, s. 13–20.

⁸ A. Antoszewski, R. Herbut, *Leksykon politologii*, Wrocław 2004, s. 294.

⁹ *Słownik socjologii i nauk społecznych*, red. G. Marshall, Warszawa 2006, s. 226.

- dla nauk ekonomicznych jest to doktryna, zgodnie z którą państwo w rozwiniętej gospodarce rynkowej za cel działania przyjmuje zapewnienie powszechnego dobrobytu wszystkim obywatelom przez ingerencję w życie gospodarcze i sferę socjalną¹⁰;
- w naukach prawnych jej granice i treść wyznacza konstytucyjny katalog praw socjalnych, który jest konkretyzowany przez ustawodawstwo zwykłe¹¹.

Poczynione wyżej uwagi wskazują, że państwo dobrobytu należy rozpatrywać łącznie w ujęciu:

- ekonomicznym – przez pryzmat wysokiego tempa wzrostu gospodarczego przy najniższym poziomie inflacji i bezrobocia oraz ekonomizmu rozwiązań społecznych i uzależnienie wyrównywania nierówności od uwarunkowań politycznych i kondycji gospodarczej;
- polityczno-prawnym – przez normatywizację praw wyborczych, warunków pracy, redystrybucji dóbr, tworzenie identyfikacji narodowej przez obowiązek edukacyjny i służbę wojskową;
- społecznym – uwzględniającym rozwarstwienie społeczne i wykluczenie oraz wyłączenie usług społecznych z gry rynkowej¹².

Konsekwencją powyższego jest więc rozróżnienie pojęcia państwa dobrobytu w ujęciu ekonomiczno-politycznym (wzrost gospodarczy) i społecznym jako państwa socjalnego, uwzględniającego zakres komodyfikacji, istnienie organizacji uprawnionych do podziału dobrobytu według przyjętych kryteriów dystrybucji, normatywizacji mechanizmów finansowania i rodzajów świadczeń, ale również obejmującego takie obszary pozasocjalne jak edukacja, ochrona zdrowia i mieszkalnictwo¹³.

Z powyższych względów i ze względu na ramy niniejszego opracowania pominięto opis rozwoju i stanu państwa socjalnego w Polsce, lecz ograniczono się do prezentacji podstawowych założeń polityki gospodarczej i społecznej zawartych w dokumentach programowych Prawa i Sprawiedliwości.

Wynika to z faktu, że partia ta przez 12 lat, a więc przez niemal połowę ostatniego ćwierćwiecza, sprawowała w Polsce władzę, a jednocześnie pozostawała w ostrym sporze programowym z głównym przeciwnikiem politycznym, tj. Platformą Obywatelską, zarzucając jej neoliberalizm gospodarczy i społeczny, który to trend negatywnie wpłynął na realizację w świecie zachodnim idei państwa dobrobytu.

Tym samym przegląd dokumentów programowych Prawa i Sprawiedliwości, w tym również projektów konstytucyjnych, pozwoli na wstępną ocenę, czy i w jakim stopniu ugrupowanie to deklarowało i w praktyce realizowało podstawowe założenia socjalne, co zostanie zilustrowane danymi statystycznymi za lata 2001–2023, a odnoszącymi się do poziomu PKB oraz ubóstwa w Polsce jako podstawowych wskaźników skuteczności polityki gospodarczej i socjalnej.

¹⁰ *Słownik ekonomiczno-finansowy*, red. Y. Bernard, J.C. Colli, Katowice 1994, s. 123.

¹¹ S. Nitecki, *Solidarność a pomoc społeczna* [w:] A. Łabno, *Państwo solidarne*, Warszawa 2018, s. 192 i n.

¹² M. Baranowski, *Socjologiczny wymiar państwa dobrobytu* [w:] M. Baranowski, P. Cichocki, M. Maraszkiewicz, *Przestrzeń publiczna i państwo dobrobytu*, Poznań 2016, s. 61–70.

¹³ S. Golinowska, *Modele polityki społecznej...*, s. 20.

1.3. Dokumenty programowe partii politycznej jako źródło proponowanego ustroju społeczno-gospodarczego państwa

W doktrynie wskazuje się, że partyjne programy polityczne zawierają całościowe wizje porządku społecznego, które mogą być wdrożone w praktyce danej partii i tworzyć jej tożsamość w konkretnej ideowej oraz historycznej przestrzeni, a także stanowić punkt wyjścia do konstruowania przez nie programów wyborczych¹⁴.

W takim ujęciu program polityczny to stosowanie w określonej sytuacji doktryny politycznej, tj. sprecyzowanie celów działania oraz środków ich realizacji w konkretnych okolicznościach, przedstawione w formie skierowanego do wyborców stanowiska w kwestii najważniejszych problemów ekonomicznych, społecznych, politycznych i kulturalnych, które wymagają rozwiązania lub podjęcia działania¹⁵.

W istocie polska rzeczywistość polityczna odbiega od tych stwierdzeń, gdyż prezentowane przez poszczególne partie i ugrupowania oficjalne programy polityczne charakteryzuje brak nie tylko jasno sformułowanych celów i opisu działań dla ich realizacji, ale nawet hierarchii deklarowanych do wykonywania zadań i priorytetów, nie mówiąc już o wybiórczości zawartej w nich argumentacji¹⁶.

2. Państwo socjalne w dokumentach programowych PiS

2.1. Uwagi wprowadzające

Podstawą prezentacji poglądów politycznych PiS w odniesieniu do idei państwa dobrobytu są projekty konstytucyjne z 2005 r.¹⁷ i z 2010 r.¹⁸ jako proponowane normatywne wyznaczniki polityki socjalnej państwa oraz programy polityczne, tj. „Manifest Polityczny” z 2001 r.¹⁹, „IV Rzeczpospolita. Sprawiedliwość dla wszystkich” z 2005 r.²⁰ i „Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości” z 2009 r.²¹, „Zdrowie, Praca, Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości 2014”²², „2019. Program Prawa i Sprawiedliwości. Polski model państwa dobrobytu”²³ oraz „Bezpieczna przyszłość Polaków z 2023 r.”²⁴. Zrezygnowano natomiast z odwoływania się do treści innych dokumentów partyjnych, takich jak programy wyborcze, analizy i materiały z kongresów partyjnych.

¹⁴ Zob. np. W. Woźniak, *Programy polskich partii politycznych jako materiał empiryczny w badaniach dyskursu politycznego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2017/2, s. 42 i powołaną tam literaturę

¹⁵ A. Antoszewski, R. Herbut, *Leksykon...*, s. 349.

¹⁶ W. Woźniak, *Programy polskich partii...*, s. 49–51.

¹⁷ <https://oko.press/images/2017/10/PiS-projekt-konstytucji-2005.pdf> (dostęp: 10.12.2025 r.).

¹⁸ http://www.regiozet.pl/pdf/konstytucja_PiS_2010.pdf (dostęp: 10.12.2025 r.).

¹⁹ Archiwum Partii Politycznych Instytutu Nauk Politycznych PAN, APP ISP PAN 1.72/1.

²⁰ https://pislegionowo.pl/Pliki/Dokumenty_PiS/program_2005.pdf (dostęp: 10.12.2025 r.).

²¹ https://e-sochaczew.pl/static/files/partner_docs/500/program_pis_2009.pdf (dostęp: 10.12.2025 r.).

²² <https://app.isppan.waw.pl/wp-content/uploads/2024/04/1.72.14.2.pdf> (dostęp: 10.12.2025 r.).

²³ https://pis.org.pl/files/Program_PiS_2019.pdf (dostęp: 10.12.2025 r.).

²⁴ <https://app.isppan.waw.pl/wp-content/uploads/2024/04/2.2.11.4.1.pdf> (dostęp: 10.12.2025 r.).

2.2. Projekty konstytucyjne

a) Projekt z 2005 r.

Przegląd treści projektu konstytucyjnego z 2005 r. wskazuje na odniesienie do kwestii socjalnych w dwojaki sposób.

Pierwszy z nich to sformułowanie w art. 4 katalogu najważniejszych zadań w polityce wewnętrznej, do których zaliczono:

- ochronę rodzin, a w szczególności opiekę nad małżeństwem oraz macierzyństwem i rodzicielstwem, a także ochronę dzieci i młodzieży;
- przeciwdziałanie bezrobociu, bezdomności i innym postaciom wykluczenia społecznego;
- kształtowanie warunków należytej ochrony zdrowia wszystkich obywateli i ich zabezpieczenie na starość lub na wypadek niezdolności do samodzielnej egzystencji;
- zapewnienie powszechnego dostępu do oświaty publicznej na zasadzie równości szans edukacyjnych;
- tworzenie warunków zrównoważonego rozwoju gospodarczego, uczciwej konkurencji oraz należytej ochrony konsumentów.

Zwraca uwagę fakt, że wspomniane w art. 4 zadania państwa nie zostały skonkretyzowane w katalogu praw i wolności osobistych, który jedynie deklarował równouprawnienie kobiet (art. 15 ust. 2) oraz pomoc w wychowaniu dzieci, a w szczególności sprawowanie opieki nad rodzinami wielodzietnymi (art. 21 ust. 3) i tylko w art. 31 wprowadzał obowiązek szkolny do ukończenia 18. roku życia, przy czym jego zakres i sposób wykonywania miała określić ustawa (ust. 3), lecz był w publicznym szkolnictwie bezpłatny wyłącznie do poziomu szkoły średniej.

b) Projekt z 2010 r.

Projekt powielał sposób ujęcia problemu, przy czym art. 4 ust. 1 modyfikował dotychczasowy katalog zadań w ten sposób, że ograniczał ochronę rodzin do małżeństw (pkt 3), a rozwój gospodarczy miał być szybki i obejmować również rozwój cywilizacyjny (pkt 4). Jeżeli natomiast chodzi o propozycje w zakresie praw i wolności, to projekt upodmiotowił rodzinę jako wspólnotę (art. 26 ust. 1), powtórzył w art. 38 zasady organizacji oświaty (ust. 3 i 4) i rozszerzył ich zakres o bezpłatne co do zasady szkolnictwo wyższe, w ramach którego możliwe było wprowadzenie odpłatności za wybrane usługi edukacyjne (ust. 5).

Ponadto przewidziano ustawową regulację w zakresie prawa do:

- ochrony zdrowia (art. 51),
- pomocy kobietom ciężarnym i rodzinom oraz dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej, integracji osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, BHP, zabezpieczenia społecznego oraz pomocy materialnej dla podnoszenia kwalifikacji, zaspokajania potrzeb mieszkaniowych, ochrony konsumentów i lokatorów (art. 52 pkt 1–10).

- Odnosząc się do przedstawionych wyżej regulacji, należy stwierdzić, że w szczególności:
- art. 4 w obu projektach zawierał normy programowe wiążące jedynie organy państwa i nietworzące praw podmiotowych obywateli;
 - rozwiązania zawarte w poszczególnych prawach obywatelskich obu projektów mają charakter deklaratoryjny, albowiem nie określają ich istoty i nie zawierają postanowień o możliwości sądowego ich wyegzekwowania.

2.3. Dokumenty programowe polityczne

a) Manifest Polityczny z 2001 r.

Liczący niespełna 8 stron dokument programowy nowo powołanej wówczas partii w sposób wręcz hasłowy przedstawia koncepcję kierunków jej działania, a wśród nich reformę finansów publicznych, stworzenie równości szans i zniesienie barier rozwoju gospodarczego.

b) IV Rzeczpospolita. Sprawiedliwość dla wszystkich z 2005 r.

W porównaniu do powołanego wyżej „Manifestu” program Prawa i Sprawiedliwości, zawierający 144 strony został przedstawiony w 11 rozdziałach i poprzedzony rozbudowanym wprowadzeniem; gospodarka znalazła się dopiero na czwartym miejscu (rozd. 4) w kolejności omawianych zagadnień, a jako nadrzędny cel w tym względzie przyjęto zwiększanie zatrudnienia.

W kolejnych rozdziałach określono kierunki i zakres wspierania rodziny (rozd. 5), poprawy ochrony zdrowia i ustanowienia podstawowego koszyka gwarantowanych świadczeń zdrowotnych dla każdego obywatela (rozd. 6), przywrócenie szkole funkcji opiekuńczej i utrzymanie bezpłatnych studiów wyższych w uczelniach państwowych (rozd. 7), godziwe świadczenia dla emerytów oraz rencistów (rozd. 8), przeciwdziałanie bezrobociu przez realizację prozatrudnieniowej strategii rozwoju gospodarczego, reformę systemu emerytalno-rentowego oraz zmianę systemu funkcjonowania funduszy emerytalnych, pomoc państwa dla samorządów w rozwiązywaniu problemu bezdomności i wykluczenia (rozd. 9);

c) Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości z 2009 r.

Kolejny program polityczny PiS powstał już w okresie pozostawania tej partii w opozycji politycznej do rządu Platformy Obywatelskiej, liczy 216 stron i składa się z 25-stronicowego wstępu, podsumowującego rząd tej partii w latach 2005–2007, w którym wskazano:

- 1) w sferze gospodarczej na:
 - opracowanie założeń tzw. Strategii rozwoju kraju 2007–2015,

- zaprojektowanie założeń zasadniczej zmiany dotychczasowych kierunków polityki gospodarczej, a w tym reformę finansów publicznych i nowe rozwiązania w sferze wolności gospodarczej,
 - zmiany organizacyjne i kadrowe;
- 2) w sferze socjalnej i społecznej m.in. na:
- przeznaczenie dodatkowych środków na dożywianie dzieci, wprowadzenie tzw. becikowego i preferencji podatkowych w ramach polityki prorodzinnej, podwyżkę najniższych emerytur i rent, podjęcie prac nad rozszerzeniem dostępu do mieszkań oraz reformę systemu ochrony zdrowia,
 - częściowe wdrożenie reformy systemu oświaty i szkolnictwa wyższego.

Z kolei w 19 rozdziałach merytorycznych, zgrupowanych w trzech częściach, zatytułowanych kolejno jako nowoczesna, solidarna i bezpieczna Polska, skonkretyzowano, jakie obszary decydują o nowoczesności państwa, z jakimi grupami społecznymi jest ono solidarne i jakie są wyznaczniki bezpieczeństwa państwa.

W części I dokumentu polityce rozwoju gospodarczego poświęcono aż 37 stron, przedstawiając na wstępie atuty i zagrożenia polityki rozwoju gospodarczego, a następnie zaprezentowano kierunki przyszłych działań. Zaliczono do nich reorganizację administracji gospodarczej i zasad jej funkcjonowania, nowe określenie roli Skarbu Państwa oraz finansów publicznych i wynikających z tego polityki podatkowej, pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw, a także uwzględniającej przyjazne ustawodawstwo i bezpieczeństwo energetyczne oraz rozbudowę infrastruktury (cz. I, rozdz. 3).

Z kolei w zakresie polityki socjalnej powielono odpowiednie tezy programu z 2005 r. w odniesieniu do edukacji (cz. I, rozdz. 5 i 6), wsparcia rodziny, w tym rozwoju budownictwa mieszkaniowego i opieki nad osobami starszymi, powszechnej dostępności świadczeń podstawowej opieki zdrowotnej, finansowanej ze środków publicznych, oraz solidarności pracodawców i pracowników (cz. II, rozdz. 1–3).

d) Zdrowie, Praca, Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości 2014 r.

Ten dokument został opublikowany w 2014 r., tj. na rok przed wygraniem przez PiS wyborów parlamentarnych, które rozpoczęły 8-letni okres sprawowania przez to ugrupowanie rządów w Polsce.

Program ten liczy 166 stron tekstu, przy czym czwartą część objętości stanowi katalog ogólnie skomentowanych wartości tej partii i tzw. diagnoza, zawierająca ocenę rządów PO i PSL w latach 2007–2014, jak również prezentacja w rozdz. II podstaw działań ukierunkowanych na rozwój gospodarczy działań, tj.:

- reformę centrum zarządzania wraz z sanacją finansów publicznych;
- utrzymanie złotego jako waluty;
- zrównoważony rozwój wszystkich regionów;
- pozyskiwanie zasobów finansowych pochodzących zarówno z Unii Europejskiej, jak i środków krajowych;

- zwiększenie udziału państwa w gospodarce na zasadach określonych w programie z 2009 r.

W identyczny sposób zaprezentowano rozwiązania dotyczący pomocy rodzinie, ochrony zdrowia i zabezpieczenia emerytalno-rentowego (rozdz. III) oraz edukacji i szkolnictwa wyższego (rozdz. IV, pkt 1 i 2).

e) Program Prawa i Sprawiedliwości. Polski model państwa dobrobytu z 2019 r.

Dokument ten zawiera 229 stron, podzielonych na cztery części, a te na rozdziały, przy czym trzeci w kolejności i traktujący o kwestiach istotnych dla idei państwa dobrobytu zajmuje niemal 2/3 całej objętości.

Zwraca uwagę sposób referowania poszczególnych problemów, polegający na dokonaniu prezentacji dotychczasowych osiągnięć w wybranych obszarach, a dopiero potem na wyliczeniu planowanych przedsięwzięć. I tak:

- w zakresie polityki społecznej jako osiągnięcia wskazano zwiększenie zakresu świadczeń socjalnych, obejmującego zarówno wypłaty pieniężne (np. 500 + czy wzrost emerytur i rent), jak i inwestycje, np. rozbudowa sieci żłobków i przedszkoli. Jednocześnie zapowiedziano dalszy wzrost płac i emerytur, rozwój budownictwa mieszkaniowego na wynajem, zrównanie zarobków kobiet z zarobkami mężczyzn (cz. III, rozdz. 1);
- w zakresie ochrony zdrowia, uznanej za jedno z najważniejszych zadań polityki społecznej, podkreślono wzrost nakładów w tym obszarze i podnoszenie kwalifikacji kadr medycznych (cz. III, rozdz. 2).

Natomiast w odniesieniu do gospodarki za osiągnięcie uznano jej wzrost o ponad 5%, uszczelnienie systemu podatkowego oraz wzrost wydatków na badania i naukę, a jednocześnie zadeklarowano realizację inwestycji rozwojowych w zakresie rozbudowy infrastruktury komunikacyjnej, restrukturyzacji górnictwa, informatyzacji szkolnictwa i ochrony zdrowia, ale również wsparcia regionalnego obejmującego tzw. Polskę Wschodnią i Śląsk, za istotną uznano również reformę systemu podatkowego (cz. III, rozdz. 3).

f) Bezpieczna przyszłość Polaków z 2023 r.

Powoływany dokument programowy liczy niemal 300 stron i jest podzielony na pięć rozdziałów merytorycznych, zawiera także ponad 50-stronicowy aneks prezentujący dane statystyczne.

Jego konstrukcja redakcyjna w sposób jednoznaczny wskazuje na wyborczy charakter, gdyż niemal połowę tekstu stanowi rozdział nr 3, w którym przedstawiono osiągnięcia omawianej partii w ramach sprawowania władzy, przy czym każde z nich było poprzedzone przymiotnikiem „wielka”.

Z zawartych tam wywodów wynika, że za sukces uznano:

- monopolizację rynku paliw,
- wzrost poziomu inwestycji spółek Skarbu Państwa,

- uszczelnienie systemu podatkowego z jednoczesnym obniżeniem podatków,
- wyniki polityki socjalnej,
- osiągnięcia w polityce rozwojowej.

Z kolei w rozdz. 4, prezentującym program perspektywicznego działania do 2031 r., zapowiedziano kontynuację dotychczasowych działań w sferze rozwoju gospodarczego i polityki socjalnej.

3. Dane statystyczne poziomu PKP i ubóstwa

Poniżej przedstawione zostały wykresy poziomu PKB oraz zasięgu ubóstwa w Polsce, umijającego dane dotyczące ubóstwa skrajnego, relatywnego i ustawowego.

Z pierwszego wykresu wprost wynika, że w latach 1995–2022 wielkość PKB systematycznie rosła, aczkolwiek stopa tego wzrostu była zróżnicowana²⁵.

Odmienne natomiast kształtują się dane dotyczące skali ubóstwa w podobnym okresie, w ramach którego wyodrębniono:

- ubóstwo skrajne, ustalane na podstawie minimum egzystencji, szacowanego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych; konsumpcja poniżej tego poziomu zagraża życiu i zdrowiu człowieka;
- ubóstwo relatywne, określane przez GUS na podstawie przeciętnych miesięcznych wydatków polskich gospodarstw domowych, kiedy wydatki gospodarstw domowych wynoszą mniej niż 50% tych przeciętnych;
- ubóstwo ustawowe, obejmujące osoby i gospodarstwa, których dochody miesięczne są niższe niż wskazane w ustawie o pomocy społecznej²⁶.

Z wykresu wynika, że zarówno w 2007 r., jak i w 2023 r. poziom ubóstwa skrajnego był jednakowy i wynosił 6,6% ogółu ludności. W okresie rządów PiS podlegał wahaniom, gdyż w latach 2015–2017 systematycznie spadał, w następnym roku znacząco się podniósł, a potem na przemian spadał i wzrastał, osiągając maksimum w ostatnim roku rządów.

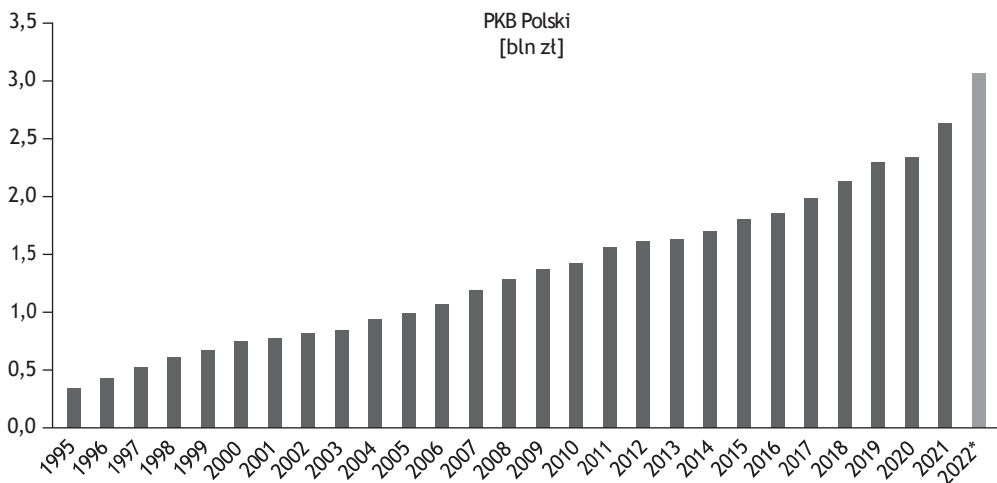
Znacznie wyraźniejsze wahania są widoczne w odniesieniu do ubóstwa relatywnego, które w 2007 r. wynosiło 14,6% i po spadku w latach 2008–2012 do wielkości 7,2% nastąpił znaczący wzrost jego poziomu do 12,8% i po objęciu rządów przez PiS zaczął spadać, osiągając w 2023 r. najniższy, bo wynoszący 4,1%, wskaźnik.

Z kolei poziom ubóstwa ustawowego w prezentowanym okresie, za wyjątkiem 2018 r., wykazywał stałą tendencję spadkową i w 2023 r. osiągnął poziom 12,2%.

²⁵ <https://pl.tradingeconomics.com/poland/gdp-growth-annual> (dostęp: 10.12.2025 r.).

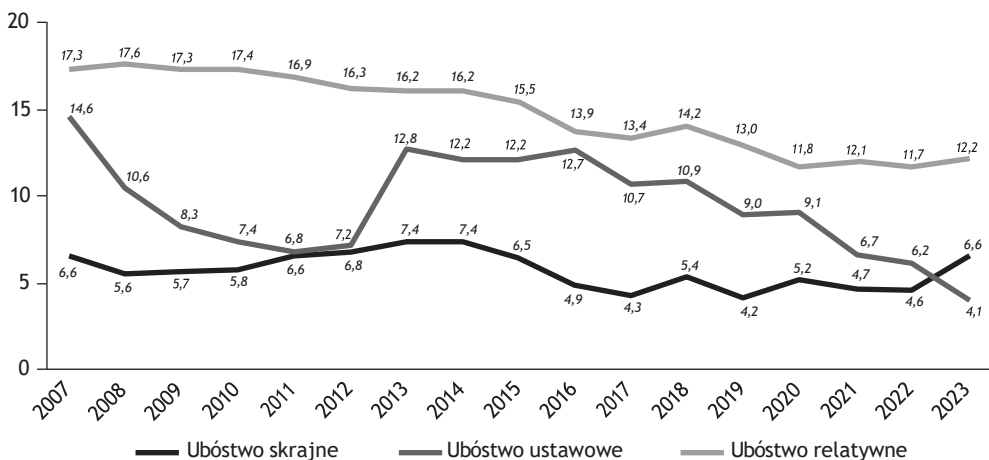
²⁶ <https://www.eapn.org.pl/o-ubostwie/jak-mierzy-sie-ubostwo-w-polsce/> (dostęp: 10.12.2025 r.).

Schemat 1. Poziom PKB w latach 1995-2022

Źródło: <https://pl.tradingeconomics.com/poland/gdp-growth-annual>

Schemat 2. Zasięg ubóstwa w Polsce 2007-2023 [w %]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

4. Wnioski końcowe

1. Zestawienie treści powołanych dokumentów programowych o charakterze zarówno normatywnym, jak i polityczno-ekonomicznym dowodzi, że PiS nie sformułował jednolitej koncepcji ani państwa dobrobytu w ujęciu ekonomicznym, ani też państwa socjalnego.

2. Proponowane w tych dokumentach propozycje działań wskazują na dążenie PiS do zmiany ustroju państwa w sferze gospodarczo-społecznej, wyrażającej się w zwiększaniu roli państwa w gospodarce i rozwiązywania problemów socjalnych przez rozszerzanie zakresu świadczeń pieniężnych kosztem usług społecznych państwa, co uprawnia do stwierdzenia, że mieszczą się one w konserwatywno-paternalistycznym modelu *welfare state*.
3. Przywołane zestawienia statystyczne dowodzą, że mimo postępującego wzrostu PKB fakt ten nie determinował kierunków realizowanej w okresie sprawowania władzy przez omawiane ugrupowanie polityki socjalnej.

Abstract

The idea of a welfare state in the program documents of Prawo i Sprawiedliwość

**Dr Hab. Jerzy Paśnik, professor at the Faculty of Humanities
of the Vistula University of Finance and Business in Pułtusk
ORCID: 0000-0002-7835-0321**

The author attempted to determine whether, and to what extent, the program documents produced by the Prawo i Sprawiedliwość party incorporate the concept of a welfare state. He began by presenting the origins and development of the welfare state concept, pointing out the diverse understandings of the concept in the social sciences. He then attempted to present the basic elements of the welfare state and characterized the sources used to achieve the study's stated goal.

He analyzed the previously selected Prawo i Sprawiedliwość program documents in terms of proposed and implemented economic and social policy actions, which he illustrated with statistical data on the size of the gross domestic product as a source of financing for social policy and the scale of poverty in Poland as a result of the selectivity of this policy.

Based on these considerations, the author concluded that the Prawo i Sprawiedliwość political programs, in terms of their assumptions and implementation of social policy, do not refer to the assumptions of a welfare state, although they do envisage specific actions in this area.

Keywords: *welfare state, social state, program documents*

Bibliografia / References

- Antoszewski A., Herbut R., *Leksykon politologii*, Wrocław 2004
- Baranowski M., *Socjologiczny wymiar państwa dobrobytu* [w:] M. Baranowski, P. Cichocki, M. Maraszkiewicz, *Przestrzeń publiczna i państwo dobrobytu*, Poznań 2016
- Czech S., *Państwo dobrobytu a proces globalizacji gospodarczej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2010/113

- Golinowska S., *Modele polityki społecznej w Polsce i Europie na początku XXI wieku*, Warszawa 2018
- Grandner M., *Conservative Socials Politics in Austria*, *Austrian History Yearbook* 1996
- Esping-Andersen G., *Trzy światy kapitalistycznego państwa dobrobytu*, Warszawa 2010
- Kowalski R., *Mity wokół liberalnego państwa dobrobytu*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011/168
- Nitecki S., *Solidarność a pomoc społeczna* [w:] A. Łabno, *Państwo solidarne*, Warszawa 2018
- Radzikowski M., *Welfare state, czyli co* [w:] *Welfare state – państwo socjalne. Zagadki ekspansji*, red. M. Radzikowski, Warszawa 2020
- Słownik ekonomiczno-finansowy*, red. Y. Bernard, J.C. Colli, Katowice 1994
- Słownik socjologii i nauk społecznych*, red. G. Marshall, Warszawa 2006
- Tanner M., *Państwo opiekuńcze jako piramida finansowa* [w:] T. Palmer, *Państwo opiekuńcze-kosztowne złudzenie*, Warszawa 2014
- Woźniak W., *Programy polskich partii politycznych jako materiał empiryczny w badaniach dyskursu politycznego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2017/2